

Hilafet Misyonunu Yerine Getirme ve Medenîleşme Sürecinde İlimin Fonksiyonu

---

İÇİNDEKİLER

Genel Giriş

1. [Bediüzzaman Said Nursi](#)de Hilafet misyonu ve medenileşme sürecinin ilimle ilişkisinin genel teorik çerçevesi.

- Tecdid eksenli kalkınma: Genel bir problem oluşundan medeniyet eksenli bir proje oluşuna kadar

- Said Nursî ve medeniyet eksenli kalkınma projesinin temel faktörleri. *İlim nazariyesinin en geniş boyutları

*Evrensel misyon sahibi insan

*Hilafet mefhumunun temel dayanakları

2. Said Nursi'nin genel metodu içerisinde ilim kavramının metodolojik belirleyicileri:

a) Kainat Kitab'ı, vahiy Kitab'ı ve beyân-ı Peygamberî Kitab'ı düzleminde ilim kavramının mana boyutları,

b) İsimlerin öğrenilmesi (esmâ'nın ta'limi) ve Esmâü'l-Hüsnâ bağlamında, İslam'da ilim

c) İlimin aktivitesi ve sosyo-kültürel fonksiyonu

3. Hilafet misyonunu yerine getirme ve medenileşme sürecinde ilmin yeri: İlimin tecdid fonksiyonu *Said Nursî'ye göre, ilim ve hilafet kavramlarının medeniyet eksenli aktiviteleri

*Said Nursî'ye göre, evrensel misyon sahibi insan ve iman-ibadet aktivitesi Son Söz

21. asrın başlarında ilim, insan ve hilafet: Globalleşme ve evrensel medeniyete yönelik bağlamında İmam Nursi'nin görüşleri

Bediüzzaman Said Nursi'ye göre hilafet misyonunu yerine getirme ve medenileşme sürecinde ilmin yeri

---

Medeniyet düzleminde büyük değişimlerin yaşandığı ve söz konusu değişimlerin bütün yeryüzünü etkisi altına alacak şekilde global bir hal alarak doğrudan şahıslara, fikirlere ve kurumlara tesir ettiği böyle bir zaman diliminde bu Uluslararası Sempozyum'un düzenlenmesi, İslam Medeniyetinin yeniden canlanması yolunda bir ümid ve sürur vesilesi olduğunu ifade etmek isterim. Sempozyum'un zamanlaması ve konusu, Risale-i Nur hareketinin günümüz şartlarını ve ihtiyaçlarını çok iyi sezdiğini ortaya koymaktadır.

[Bediüzzaman Said Nursi](#) gibi alim ve mücahid bir şahsiyetin önemli bir yönünü araştırmak üzere düzenlenen bir Sempozyum'da, öncelikle, tahlil edilecek olan fikirlerle, tartışılmak üzere önümüze problem olarak konan hususların teorik çerçevesini net bir şekilde ortaya koymamız gerekir. Bir başka ifadeyle, Sempozyum'un konusunu, İslam ümmetinin şu an yaşadığı şartlarla irtibatlandırmamız gerekir. Bediüzzaman'ın fikrî boyutunu derin bir seviyede anlamak için de, kendisiyle ilmî bir diyalog kurmalıyız, yani, zihnimizde soru işareti olarak beliren noktaları kendisine açıp, düşüncesinde bu sorulara cevaplar aramalı ve bizi, meseleleri kavramaya ve sağlıklı düşünmeye ulaştıracak ipuçları bulmalıyız. Herhangi bir düşünceyi veya ilmi, teorik anlamda tasvir etmenin aksine, biz, düşünceyi tahlil edip onun, yaşanan hadise ve olaylarla örtüşmesi konusunda ne denli canlı ve aktif olduğunu tetkik etmemiz gerekir; yoksa, mana ve delalet noktasında, söz konusu düşüncenin derinliğini ve aktivitesini kaybetmiş oluruz.

İşte bu kanaatten hareketle, bu mütevazı tebliğ, Bediüzzaman Said Nursi'nin fikirlerinin aktivitesini ve canlılığını, "*Bediüzzaman Said Nursi'ye göre hilafet misyonunu yerine getirme ve medenileşme sürecinde ilmin yeri*" başlığı altında araştırmaya çalışacaktır.

Tebliğimiz, özetle şu ana başlıkları içermektedir:

- * Bediüzzaman Said Nursi'de hilafet misyonunu yerine getirme ve medenileşme ameliyesinin ilimle ilişkisinin genel teorik çerçevesi.
- * Bediüzzaman Said Nursi'de ilim kavramının metodolojik belirleyicileri.
- * Hilafet misyonunu yerine getirme ve medenileşme sürecinde ilmin fonksiyonu: İlimin tecdid fonksiyonu.

1. Bediüzzaman Said Nursi'de hilafet misyonunu yerine getirme ve medenileşme ameliyesinin ilimle ilişkisinin genel teorik çerçevesi.

Öncelikle, yapacağımız tahlilde herhangi bir karıştırmaya veya kapalılığa meydan vermemek için, bu tebliğde yer verdiğimiz teorik çerçeve kavramının genel manasını belirlememiz gerekir. **Genel teorik çerçeve**, araştırmacının görüşünü, ana girişlerini ve tahlil zeminini oluşturan temel kavramlar ve metodolojik

---

belirleyiciler manzumesidir ki, araştırmacı bunlarla, belli bir meseleyi, muntazan bir bakış açısı ve mantıki bir metod dahilinde araştırma imkanı bulur ve böylece ele alınan külli ve cüz'i meseleler, netliğe kavuşacak ve araştırmanın hedeflerinin gerçekleştirilmesi yönünde kullanacak şekilde kendi yerlerini alırlar.

Bediüzzaman Said Nursi, İslam medeniyetine mensup bir mütefekkir olduğuna göre, bu tebliğin hareket noktası olan temel kavramlar, metodoloji ve tahlil zemini, evrensel ve kuşatıcı anlamıyla İslamdır. Yine, temel kavrama dayalı teorik çerçeve, esas itibariyle, İslâmî olduğuna göre, Bediüzzaman Said Nursi'nin düşünçesi, İslam medeniyetinin anlaşılmasında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. İşte bu noktadan hareketle, Bediüzzaman Said Nursi'nin gayretlerinin, İslam medeniyetinin yapılanması yolunda gerçekleştirilen genel hareket içerisindeki yerini belirlemek gerekir. Dolayısıyla Bediüzzaman'ın düşünce ve gayretlerini tetkik ameliyesi, modern İslam diriliş hareketinin doğduğu kavramlar çerçevesinde olacaktır. Gerçekten, Bediüzzaman, söz konusu diriliş hareketinin liderlerinden bir lider ve teorisyenlerinden bir teorisyendir. Onun fikirlerini derinlemesine anlamak için, onları söz konusu aktif diriliş hareketi bağlamında değerlendirmek gerekir; yoksa söz konusu fikirlerinin aktivitesini ve canlılığını büyük oranda kaybetmiş oluruz. Mesela, onun, ilim ile hilafet misyonu ve medenileşme arasındaki ilişkiyi ele alan kavramını tetkik ettiğimiz zaman, onu, içinde bulunduğu diriliş bağlamından ayırmamamız gerekmektedir; bir başka ifadeyle, ilim, hilafet misyonu ve medenileşme kavramlarını, kuru bir teoriye ait olan ve sadece tasvir edilen kavramlar şeklinde, ve sanki, ele alındığı konu ve şartlardan kopuk tâli kavramlarmış gibi tetkik etmememiz gerekir. Zira, söz konusu kavramlara hayat kıvılcımını, değer boyutlarını ve metodolojik ve bilgi buudunu veren bizzat diriliş ruhudur. şu halde, söz konusu kavramlar diriliş ortamında tekamüle eriyor ve orada hayat ve aktivite dolu bir cenin halini alıyor ki, insanın bilgilenmesine ve hayatın hareketlilik kazanmasına tesir edecek yapısal kavramlar bu ceninden oluşmaktadır.

Bediüzzaman Said Nursi'nin düşünçesini tahlil ve tetkike tutarken anlamamız gereken şey, bu düşünçenin bizzat kendisinin içinde doğduğu dirilişin devamlı gelişen bir seyir takip etmesidir. Zira Bediüzzaman belli bir teoriye ait kavramları tartışmak için değil, tam tersine, ümmetin, medeniyetin, çağdaş insanın ve İslami dirilişin derdini ve sıkıntısını omuzlarında hisseden birisi olduğu için kalem oynatmıştır. Kendisi, krizin derin boyutlarını, büyük bir şuur ve âli bir himmet ile yaşadığı zaman diliminde İslamın genel tutumunun son derece önemli olduğunu tâ gönlünün derinliklerinden hissediyordu.

İlim ile hilafet misyonu ve medenileşme arasındaki ilişkinin tetkikinde kendisine dayanılan ve hareket noktası kabul edilen teorik çerçeve, konuyu, diriliş meselesiyle ve onun bugünkü durumuyla bağlayan çerçevenin tâ kendisidir. İşte söz konusu çerçeveyi netleştirmek üzere, bu tebliğ, genel de olsa, diriliş meselesi hakkında bir bakış açısı oluştırmaya ve [Bediüzzaman](#)'nın fikirlerini bu bağlamla irtibatlandırmaya çalışacaktır.

Vasat bir ümmet olan İslam ümmetinin, hilafet ve medeniyet eksenli bir

---

misyonu vardır. Tabiatı, varlık sebebi, insanlara sunulmuş şekli ve gerçek hayatta-her türlü tahriften korunmuş son evrensel vahiy metnine sahip bir ümmet olarak-yerini almasının tabii bir sonucu olarak, mahiyeti şekillenmekte, kültürü biçimlenmekte ve kainata, hayata, insana ve medeniyete bakış açısı oluşmaktadır. İslam ümmeti bu genel anlamıyla, sınırlarını ve sosyal, kültürel ve tabii coğrafyasını aşan evrensel ve insanî bir role sahiptir. Dolayısıyla o, tüm yeryüzü ümmetlerinin / toplumlarının kültür ve medeniyet coğrafyalarını içine alması ve hidayet, tanışma, medenileşme, evreni ihya, insanı eğitme.. misyonundan hareketle bütün insanlarla bir diyalog içine girmesi kaçınılmaz olan bir fikrî boyuta sahip bir ümmettir.

Vasat ümmetin genel karakteristiği, bu hilafet ve medeniyet eksenli çerçeve dahilinde yer aldığına göre, bu ümmetin ilahi mesajını yüklenen kişinin, söz konusu misyonun içerdiği mana, maksat ve mesajları insanlara ulaştırabilmesi için, onun seviyesinde olması gerekir. Bu ümmetin tarihinde, bu dinin içerdiği manaları kavrayan ve ilahi mesajın seviyesine yükselip onun medenileşme ve hilafet misyonuna yönelik genel felsefesine ve gayesine gerçek anlamda tercüman olan ilahi mesaj sahibi insan örneğini insanlığa sunmak üzere, Hz. Peygamber'in(s.a.v.) önderliğinde kurucu bir nesil gelmiştir. Ümmet-i vasat'ın tabii konumu bundan ibaret olduğuna göre, ümmetin söz konusu seviye ve dengeli konumun gerisinde kalması, onu temsil eden ve başka din mensuplarına karşı bu son dini hüccet kullanacak olanın sosyal gerçeğinde ve düşünce düzleminde genel bir hastalığın varlığını ortaya koyar. Eğer bu tespit doğrudursa, şu an İslam ümmetinin yaşadığı tarihi an, fiilen, ümmetin kendi ilahi misyonundan uzaklaştığını somut bir şekilde ortaya koyan genel bir hastalık anıdır. Aynı şekilde söz konusu an, ilahi mesajı yüklenen insanın; akide, hareket, davranış ve kültür alanında bu ümmetin metod, proje ve bakış açısını içeren vahiy metninden uzaklaştığı andır.

İşte, bundan dolayı, diriliş hareketi² Bu araştırmada diriliş kavramı iki sebepten dolayı kullanılmaktadır: **Birincisi**, İslam ümmetinin fiilen bir diriliş anı yaşıyor olması .. **İkincisi de**, medenileşme, tecdid, ilerlemek, değişim gibi kavramların ifade ettiği manaların diriliş meselesini tartışmaya yardımcı olan kavramlar şeklinde değerlendirilmesi... Böylece diriliş kavramı derin boyutuyla, tecdid, değişim ve medenileşme ve ilerleme girişimlerini ifade etmektedir. bu ümmetin hayatında beliren genel hastalık olgusuna müslüman insanın tepkisini ifade eden bir durumdur. Bu anlamıyla diriliş, İslam toplumunun; insanı, kültürü, mirası ve mevcut durumuyla yaşayan İslamı, kevnî-tevhîdî bakış açısı çerçevesinde, ümmet-i vasatın mana yönünü kavrayacak ve onu hayata ve davranışlara taşıyacak seviyeye ulaştırma gayretidir. Cezayirli düşünür Malik bin. Nebi'nin ifadesiyle, diriliş:

*"İslam aleminin kendi manevi alanda ortaya koyduğu gayrettir ki, bu gayret, Kur'anî düşünceden ve modern ilim düşüncesinden geri kalmışlığını telafi etmeye yönelik bir vicdan hareketidir."*³

Öyleyse, diriliş, alim ve düşünürlerin gayretlerini kamçılayan medeniyet seviyesinde büyük bir problemdir. Onun için, İslam düşünürlerinin çoğu, söz konusu dirilişin

---

şartlarını ve problemlerini ele almak üzere yoğun bir mesai ortaya koymuşlardır. Bu gayretlerin sonunda diriliş, müslüman insana yönelik büyük bir kültürel dönüşümün gerçekleşmesini hedefleyen ve onu, geri kalmışlık konumundan alıp hilafet vasfının gerçek anlamda şekillendiği medenileşme sürecine taşıyan medeniyet boyutlu bir proje olmuştur. İşte Bediüzzaman'ın, söz konusu diriliş sürecinin problemlerini ele almaya ve tevhid anlayışından beslenip insan ve kainat boyutunda hilafetin değerlerini hayata taşımaya yönelik medeni, metodolojik ve hilafet eksenli bilgilenmeye yönelik gayretleri bu aşamada karşımıza çıkmaktadır.

[Bediüzzaman](#)'ın bize arzettiği fikirlerin büyük bir kısmını, medeniyet eksenli bilgilenmenin özüne ve İslami uyanış hareketinin merkezine ilişkin fikirler şeklinde değerlendirmek mümkündür. Müslüman düşünürlerin diriliş hareketine yönelik ortaya koydukları tezler; bakış açısı ve metod seviyesinde çeşitlilik arzettiğine göre, bize düşen, Bediüzzaman'ın, medenileşme eksenli tecdid ve kalkınmaya yönelik metod ve bakış açısı geliştirme noktasında ne denli başarılı olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu çeşitli kalkınma projeleri içerisinde, farklı görüş sahiplerini, siyasi, sosyal, terbiyevî, fikrî ve kültürel metod temsilcilerini birbirinden ayırabiliriz.

Acaba, Bediüzzaman'ın düşüncesini, hangi bakış açısı ve metod içerisinde tasnif edebiliriz? Daha açık bir ifadeyle, Bediüzzaman'a göre, medeniyet ve kalkınmaya yönelik projenin temel faktörleri nelerdir?

Özetle ifade etmek gerekirse, söz konusu temel faktörleri 4 şu başlıklar altında ifade etmek mümkündür:

- * Tevhîd, kainat ve insan eksenli ilim.
- * Risalet ve hilafet misyonu ile insan.
- * Medeniyeti imar anlamıyla hilafet.

a) Said Nursi'de İlim Nazariyesinin En Geniş Boyutları

İlim, medenileşmeye yönelik herhangi bir kalkınma/diriliş hareketi için temel bir faktördür. Bu anlamda ilim ve onun genel nazariyesi, ancak bu mefhumla en büyük boyutlarını veren tevhid eksenli kaynağa müracaatla tahsil edilebilir ki, bunları şöyle sıralamak mümkündür:

- **Tevhîdî Boyut:** Bu da, ilmi, mu'ciz ve müteceddid mana ve delaletlerle önünü açan vahiy çizgisiyle irtibatlandırmak suretiyle gerçekleşir. Böylece ilim, vahiy alanı içerisinde kök salmış bir kaynak haline gelir, muhtevası müstakim bir çizgiye oturtulmuş ve delaletleri de ilahi iradeyle uygunluk arzemiş olur. Bunun akabinde bütün bilgi hazineleri ilme kapılarını açar ve son ve gerçek hedefi, Allah'ı gerçek anlamda tanımak (marifetullah) ve söz konusu tanınmanın mana ve değerlerini akla, kalbe, davranışlara ve sosyal hayata taşımak olan mu'ciz bir idrak ve tefekkür

---

hazineleri onun hizmetine âmâde olur. [Bediüzzaman](#) şöyle der:

*"İnsanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi Hâlık-ı Kâinatı tanımak ve Ona iman edip ibadet etmektir. Ve o insanın vazife-i fitratı ve fariza-i zimmeti, mârifetullah ve iman-ı billâhtır ve iz'an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir."*5

Böylece, söz konusu ilmi yüklenen kimse, vahiy ve onun şariat ve akide metodunu üst seviyede kavrayan ve temsil eden aktif bir unsur olur. Dolayısıyla marifetullah (Allah'ı gerçek anlamda tanıma) bütün gerçeklerin aslı ve insanın varoluşunun meyvesi ve son hedefidir; çünkü, kim Allah'ı hakkıyla tanır ve kalbini de Onun muhabbetinin nuruyla doldurursa, nihayetsiz saâdet ve nimete, hadsiz envâra ve esrâra lâyük bir insan olur ve onlara ya fiilen yada istidat ve kabiliyetiyle nâil olur6 Onun için insanlık, gerçek anlamda imanî bir ilerleme kaydetmedikçe, teknik, ilim ve sanayi alanında ilerleme kaydedemez. Çünkü

"İnsaniyetin en âli mertebesi ve beşeriyetin en büyük makamı, iman-ı billâl içindeki marifetullahtır. Cin ve insin en parlak saadeti ve en tatlı nimeti, o marifetullah içindeki muhabbetullahtır."7

Onun için bunu "ilmin imanî boyutu veya derinliği" diye isimlendirmek mümkündür. "Bu durumda şunu söyleyebiliriz: Kur'an, vahiy ve ilmi, tek bir çerçevede ele almıştır; çünkü vahiy ilme nüfuz eder, önünü aydınlatır ve onu hakikat haline getirir. Böylece, vahyin ilme kazandırdığı imanî boyut ortaya çıkar." 8

- **Sünnetullah Boyutu:** Bu boyut, ilme, kendine has bir mantık veriyor ve onu keyfilikten ve menfilikten kurtarıyor ki, bu da, ilmi, bizzat hayatın içinde olan ve yaşanan düzenli olarak işleyen sebep, kanun ve yasalara irtibatlandırılmayla gerçekleşir. Said Nursî'nin sünnetullah kavramı üzerinde yaptığı vurgular çok açıktır ve O'nun sünnetullah ile uyum ve ahenk içerisinde olmak gerektiği konusundaki teşvikleri, neredeyse, devamlı tekrarlanan bir gerçektir. Bu bağlamda dile getirdiği ifadelerden biri de şudur: "Evâmîr-i şer'iyeye karşı itaat ve isyan olduğu gibi, evâmîr-i tekviniyeye karşı da itaat ve isyan vardır." 9 Konuyu daha da net bir şekilde ortaya koyan bir başka ifadesinde Nursî şöyle der: "Hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kâinattaki kanun-u fitrata muvafık hareket etmezse, hayırlı işlerde ve terakkîde muvaffak olamaz." 10 Onun için bunu da, ilmin sünnetullah boyutu diye isimlendirebiliriz.

- **Teshîr Boyutu:** Bu da, ilmin görevini, teshîr bir görev haline getirmekle gerçekleşir. Gerçekte, bu boyut, ilmin ameli/pratik, hayatî ve dünyayı imar etmeye yönelik boyutlarının en büyük delilidir. Önemi ile medenileşme ve hilafet ameliyesindeki fonksiyonu da buradan kaynaklanıyor (İlmin teshiri boyutu)

- **Davranış Boyutu:** Bu da, ilmi, insanın tüm davranış ve hareketlerinin merkezi

---

kılmakla gerçekleşen bir boyuttur. İlim, sağlam temellere oturup bizzat kendisi davranışlara rehberlik yapınca, işte o zaman, söz konusu davranışlar istikamet bulur ve insanın yaşadığı hayatla uyum ve ahenk içerisinde olur. Böylece insan davranışı, hayat ve medeniyet üzerinde aktif, müessir ve verimli bir özellik kazanır (İlmin davranış metodu).

İşte imam Nursî, ilmi, imanî bir ruhu, sünnetullahaya dayalı bir ekseni, teshîrî bir mantığı ve davranış yönü olan aktif bir kavram olarak takdim eder. Buradan hareketle, ilim kavramını, sahih İslamî bağlamında anlamak için, bu kapsamlı ve mütekamil bakış açısıyla yeniden okumamız gerekiyor. İşte bu geniş ve kapsamlı çerçevesiyle ilim; ıslah, tacdîd ve medenileşme sürecinde gerçekten önemli bir faktör olmaktadır.

b) İmam Nursi'ye Göre Evrensel Misyon Sahibi İnsan

Said Nursî'de, evrensel misyon sahibi sıfatıyla ilahi emaneti yüklenen ve Allah Teala'nın halifelğine(yeryüzündeki temsilciliğine) aday olan insana gelince, o, İslamî kavramıyla, ilahî mesajın ve rüşd (kemal) vasfının içerdiği bütün manaları şahsında toplayan kamil insandır. Said Nursi'nin tasvir ettiği üzere, bu kamil insan, yeryüzünde halifelik vasfının şahsında geliştiği ve idrak ve düşüncesinde, hilafet eksenli kavramlar manzumesiyle tam bir uyum sağladığı insandır ki, bu insan kendi benliğini aşarak, nefsi, ruhu ve değerleri İslam şeriatinin getirdiği hidayet mecmuasıyla istikamet bulur. İmam Nursi, söz konusu insan tipine kuşatıcı bir tekamül gözüyle bakar. Ona göre söz konusu insanın tekamülünü, onun mütekamil oluşumunda/varlığında gözlemlenmek mümkündür ki, bu oluşumun unsurlarını şöyle sıralamak mümkündür:

- İbadet, maneviyat ve Allah Teala ile irtibat boyutlarının derinleşmesini sağlayan iman-akide eksenli oluşumdur. Böylece ibadet, ilahi bir misyon sahibi insanın hayatının temel unsuru, her aşamada, özellikle sıkıntılı ve zor durumlarda sırtını yasladığı bir dağ hükmünde olmaktadır.

- İnsanın görüşünün ve kainata, hayata ve insana bakış açısının kendisiyle istikamet bulduğu ilmî ve fikrî oluşumdur ki, insan bununla düşünce ve bilgi alanında tutarlı olur. Aynı şekilde aklı da, gaye ve maksatlarıyla uyumlu, sınırlara bağlı olur ve hakkı ve iyiyi aramak üzere, yeri ve göğü dolaşabileceği alanları gözetken bir merkez haline gelir.

- İlahi mesajı ve emaneti en ideal tarzda taşımaya/yüklenmeye imkan verecek şekilde, insanın ruh, irade ve idealler dünyasını kuran ruhî/psikolojik oluşum. Bu oluşum sayesinde insan, hayatta üstlendiği hilafet misyonuna yönelik projelerini gerçekleştirmek uğruna, ortaya konması ve yapılması gereken bütün fedakarlıkları yapmaya muktedir hale gelir.

- İnsanın,akidesini,şeriatini,misyonunu ve prensiplerininigerçekanlamda

---

kendisiyledışarıya yansıttığıamel vedavranış eksenlioluşum.
Böyleceinsanhayatı,hem teorik hem uygulamayla, hemsözhem fiille ve hemdüşüncehemdavranışlauyum ve ahenk kazanır; geliştirdiğiveyücelttiği sözkonusu uyum ve ahenk,nübüvvetyolunu tutan kimselerin kaydedtiği yücemertebelerde deyaşamaya başlar.

- Fert ve topluma, kültürel ve sosyal iletişim için gerekli donanımı sağlayan kültürel ve sosyal oluşum. Ki bu donanım, müslümanı, global kültür ortamının dışında olmayan sosyal bir insan kıldığı gibi, onu, kültürü, tarihi ve mirasıyla övünen bir şahsiyet haline getirir.

Dolayısıyla, insanın tekamülü, Said-i Nursî'ye göre yukarıda sıralamaya çalıştığımız, akidevi, fikri, manevi, ruhi, ameli, ictimai ve kültürel oluşumları bütün olarak ve hepsini kapsayan metodolojik bir ünite halinde bir tekamülü ifade etmektedir ki, bu ünite, bir eğitim ve öğretim sistemi üzerinde şekillendiğinde, her yönü mükemmel ilahi bir misyon sahibi insanı oluşturmaya muktedir olur.

c) Hilafet Mefhumunun Temel Dayanakları

Hilafet mefhumuyla ilgili olarak, Said-i Nursi, bu kavramı, İslam ümmetinin ve tüm insanlığın hayatında çok önemli bir faktör olarak görür. Kendisi, hilafet mefhumuna, bir çok faktörü içeren şumullü bir mefhum olarak bakmaktadır. **Bu faktörlerden bazıları şunlardır:**

Tevhid Faktörü. Bu da Allah'ın halifesi olan insanı, yaradaniyla bağlamak ve onu Allah Taela ile muttasıl kılmakla gerçekleşir.

Kevnî Faktör. Bu ise, Allah'ın halifesi olan insanın hareket ve davranışlarını kainatla, yeryüzünde dolaşp tefekkür etmeyle, onu imar edip emanet misyonunu yerine getirecek tarzda teshîr etmeyle irtibatlandırmakla gerçekleşir.

Medeniyet Faktörü. Bu da, Allah'ın halifesi olan insanı, ruh ve beden, gerçek ve ideal arasında sağlıklı bir denge kurmaya yönlendirmekle sağlanır.

Uhrevî Faktör. Bu ise, Allah'ın halifesi olan insanın hareketlerini, sırat-ı müstakim üzere bir hayat sürüldüğü ve emanetin en doğru şekilde yüklenildiği an garanti edilen uhrevî mükafatla irtibatlandırmakla gerçekleşir. Dünyadaki gayretinin semeresini ve işlediği salih amellerin neticesini garanti etmek suretiyle, insana, psikolojik ve manevi moral desteği sağlayan bu faktördür.

İşte ilim, insan ve hilafet gibi en büyük temel faktörlerle, İmam Nursî, ümmeti; ibadet, imar ve beşeriyeti hidayete erdirme konusundaki misyonunu yerine getirmeye ehil kılacak uyanışın/kalkınma projesini sağlam bir zemine oturtmuş olmaktadır. Onun için [Bediüzzaman](#)'ın fikirlerini, tezlerini, nüktelelerini, İşârât'ını, Lema'larını, Mektûbât'ını ve Kelimât'ını bilgi ve davranış alanında çok canlı ve müessir bir şekilde ortaya koyduğu bu aktif bağlamda tahlil ve tetkik etmek

---

gerektiği kanaatindeyim.

2. Said Nursi'nin Genel Metodu İçerisinde İlim Kavramının Metodolojik Belirleyicileri

Teorik çerçeve ile ilgili genel bir tablo çizdikten sonra, Bediüzzaman düşüncesinde ilim kavramının değerlendirilmesinde belirleyici olan genel unsurların bir kısmını çok açık bir şekilde tespit etmemiz gerekmektedir.

Söz konusu metodolojik belirleyicileri, çok özetle şu noktalara indirgeyebiliriz:

İlmin derin ve sahih delaletlerini belirlemek ve onun tevhid, sünnetullah, teshir ve amel boyutunun içeriğini idrak etmek, ancak Kainat Kitab'ını, Vahiy Kitab'ını ve tam anlamda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayat kesitinde ve beşerî-nebevî şahsiyetinde şekillenen vahyi açıklayıp ideal örnek olan Peygamber Kitab'ını metodolojik bir okumaya tabi tutmakla mümkündür.

Bu anlamda Said Nursi şöyle der:

*"Rabbimizi bize tarif eden üç büyük küllî muarrif var. Birisi şu kitab-ı kâinattır... Birisi şu kitab-ı kebîrin âyet-i kübrâsı olan Hâtemü'l-Enbiyâ Aleyhissalâtü Vesselâmdir. Birisi de Kur'ân-ı Azîmüştür."*¹¹

Bu metodolojik belirleyici ile Bediüzzaman ilme yönelik İslami bir nazariyenin yapılanmasında çok önemli bir meseleye vurgu yapmaktadır. Buna göre, sadece Kainat Kitab'ı üzerinde bir ilim nazariyesi bina etmeye çalışan bir kimse, insanın hayattaki varlığına yönelik hakikat-ı uzmâ'yı keşfedemez. Aynı şekilde, Kainat Kitab'ını ihmal ederek nazarını sadece Vahiy Kitab'ına yönelten kimse de, ilme ait büyük delaletlere ulaştıran doğru okuma boyutlarından birini ihmal etmiş olur. "Dolayısıyla söz konusu iki Kitab, birbirlerini bütünleyen ve birbirleriyle etkileşim halinde olan iki Kitab'dır. Onun için Kur'an'ı okuyup da, içinde sayısız mahlukatı ve muhtelif unsurları barındıran kainata nazar kılmamanız mümkün değildir." ¹²

Ancak İmam Nursi'nin, son ilahi mesajın sahibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kainat Kitabı ile Vahiy Kitab'ının mana ve maksatlarını dikkatlice okuyup onların pratiğe yansıtılmasını açıklamadaki yeri ve rolünü çok net bir şekilde vurguladığını da göz ardı etmememiz gerekir. **"Çünkü bu işte en mükemmel imam Zât-ı Muhammediyedir (a.s.m.)"**¹³

Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz ki, Kainat Kitab'ıyla Kur'an Kitab'ını, vahyi ve afakî-enfûsî sünnetullahın içeriğini pratiğe yansıtan objektif bir numune-i imtisal olan beyan-ı Peygamberî'yi (s.a.v.) gözardı ederek gerçekleştirilecek bir okuma girişimi, çok vahim metodolojik problemlere yol açabilir ki, söz konusu problemler, ilmin Kur'anî mefhumu ve nazariyesine yaklaşımımız konusunda, bizi doğru metoddan uzaklaştırabilir.

İşte bu belirleyici faktörlerin tespitinde Bediüzzaman'ı tam anlamda açık ve net görüyoruz; şöyle ki, o ne Kainat Kitabı'nı¹⁴ ne Vahiy Kitabı'nı,-tabiri caizse-ne de beyan ve numune-i imtisal Kitabı'nı gözardı etmiştir.

İlmin sahih anlamı, hilafet vasfının ana eksenini oluşturan esma'nın ta'limi (Allah Teala tarafından Adem'e (a.s) isimlerin öğretilmesi) meselesiyle irtibatlandırılmalıdır.

"Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti." (Bakara, 31)

ayetinin manasını açıklamak üzere Said Nursi şöyle der:

"Hazret-i Âdem Aleyhisselâmın dâvâ-yı hilâfet-i kübrâda mucize-i kübrâsı, tâlim-i esmâdır" diyor. *İşte, sair enbiyanın mucizeleri birer hususî harika-i beşeriyeye remzettiği gibi, bütün enbiyanın pederi ve divan-ı nübüvvetin fâtıhası olan Hazret-i Âdem Aleyhisselâmın mucizesi, umum kemâlât ve terakkiyât-ı beşeriyenin nihayetlerine ve en ileri hedeflerine, sarahate yakın işaret ediyor."*

"Cenâb-ı Hak (celle celâlühü) mânen şu âyetin lisan-ı işaretiyle diyor ki: "Ey benî Âdem! Sizin pederinize, melâikelere karşı hilâfet dâvâsında rüçhaniyetine hüccet olarak, bütün esmâyı tâlim ettiğimden; siz dahi, madem onun evlâdı ve vâris-i istidadısınız, bütün esmâyı taallüm edip, mertebe-i emanet-i kübrâda, bütün mahlûkata karşı rüçhaniyetinize liyakatinizi göstermek gerektir. Zira kâinat içinde, bütün mahlûkat üstünde, en yüksek makamâta gitmek ve zemin gibi büyük mahlûkatlar size musahhar olmak gibi mertebe-i âliyeye size yolaçtır. Haydi, ileriatılınızve birer ismim yapışınız, çıkınız."

"Fakat sizin pederiniz bir defa Şeytana aldandı, Cennet gibi bir makamdan rû-yi zemine muvakkaten sukut etti. Sakın siz de terakkiyâtınızda Şeytana uyup hikmet-i İlâhiyenin semâvâtından tabiat dalâletine sukuta vasıta yapmayınız. Vakıt be vakıt başınızı kaldırıp Esmâ-i Hüsnâma dikkat ederek, o semâvâta uruc etmek için fûnununuzu ve terakkiyâtınızı merdiven yapınız. Tâ fûnun ve kemâlâtınızın menbaları ve hakikatleri olan esmâ-i Rabbâniyeme çıkasınız ve o esmânın dürbünüyle, kalbinizle Rabbinize bakasınız." 15

Açık bir husustur ki, esma'nın ta'limi, hilafet vasfı için temel bir unsur teşkil etmektedir. Onun için [Bediüzzaman](#) bu meseleyi, hilafet vasfı için gerekli bilgilenmenin vazgeçilmez bir unsuru olarak takdim eder. Esmâ'nın ta'limi meselesi, İslamda ilmin hakikatini ve vazifesini belirleme konusunda **iki temel manayı** içermektedir:

1) Esmâ'nın ta'limi, kendisiyle hikmet, bilgi ve hayır hazinelerinin açıldığı ve kendisi

---

için menedileşme ve hilafet vasfının tecelli ettiği insanın aklî, manevî, ruhî istidatlarının bir ifadesidir. Yerüzünde Allah'ın temsilcisi olması için, insanı, sahip olduğu kabiliyetleri zirve noktada temsil eden o istidatlardır. Zira Allah Teala insanoğlunda fitrî ve halife vasfına ehil müthiş bir istidat ve imkan yerleştirmiştir ki, bu istidat, insanı, emaneti yüklenmeye; bilgi, akıl ve fikrin, kainat ve hayatla etkileşimi yoluyla söz konusu emanetin gerekleri ve şartlarıyla mücadele etmeye muktedir kılmaktadır. Nüktelerinin birinde bu manayı açıklamak üzere İmam Nursi şöyle der:

"Şu âyet-i acîbe, insanın câmiyet-i istidadı cihetiyle mazhar olduğu bütün kemâlât-ı ilmiye ve terakkiyât-ı fenniye ve havârik-ı sun'iyeyi "tâlim-i esmâ" ünvanıyla ifade ve tabir etmekte şöyle lâtif bir remz-i ulvî var."16

Sanki, esma'nın ta'limi "Varlık alemine yönelik idrakimizi geliştirmenin ve Allah Teala'nın yarattığı "hakikat" yolunda düşünce güzergahımızı düzeltmeye olan iktidarımızı en üst seviyede ortaya koymanın temeli olmaktadır. Yüce Yaradan'ın halifesi olan kimsenin, hilafet vasfına ehil olduğunu ortaya koyacak şekilde, Allah Teala'nın yarattığı varlık alemiyle irtibata geçmeye hazır olması ne kadar yerinde bir davranıştır! " 17

Esmâ'nın ta'limi, Nursi'ye göre, Allah Teala ile irtibat kurmak, kainatla ilişkide bulunmak, varlığı tefekkür etmek, medenileşme eksenli yapılanmayı sağlamak, yeryüzünde Allah'ın halifeliğini gerçekleştirmek yolunda manevi ve ilmi terakkiyi temin etmek için gerekli kâmil bir istidatı ifade etmektedir. Söz konusu hilafet vasfı ise, insanın idrak ve tefekkürü sayesinde, yaşanan fani zaman boyutunu aşar ve vahiy, nübüvvet ve beşeriyete yönelik ilahi hidayet hattı ile bağlantı halinde olan ilim gücüyle de, yer ve gök üzerinde etkin olacak kudrete kadar uzanır.

İmam Nursi şöyle der:

"Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti" (Bakara, 31) Yani, Cenab-ı Hak, Âdem'i (a.s.) bütün kemâlâtın mebâdisini tazammun eden âli bir fitratla tasvir etmiştir ve bütün maâlînin tohumlarına mezraa olarak yüksek bir istidatla halk etmiştir ve mevcudatı ihata eden ulvî bir vicdan ve ihatalı on duyguyla teçhiz etmiştir ve bu üç meziyet sayesinde, bütün hakaik-i eşyayı öğretmeye hazırlamıştır, sonra bütün esmâyı kendisine öğretmiştir."18

İnsanın bu fitri ve istidat eksenli derinliği, bize, onun okumaya, tefekküre, nazara ve tedebbüre olan gücünü ortaya koyduğu gibi, onun kainat ve insan eksenli hareket dairesindeki yerini yansıtıyor.

"İnsan çendan fânidir; fakat beka için halk edilmiş ve bâki bir Zâtın aynası olarak yaratılmış ve bâki meyveleri verecek işleri görmeye tavzif edilmiş ve bâki bir Zâtın bâki esmâsının cilvelerine ve nakışlarına medar olacak bir

---

*suret verilmiştir. Öyleyse, böyle bir insanın hakikî vazifesi ve saadeti, bütün cihazatı ve istidadatıyla o Bâkî-i Sermedînin daire-i marziyâtında esmâsına yapışıp, ebed yolunda o Bâkîye müteveccih olup gitmektir."*19

2) İmam Nursi, müfessirlerin büyük çoğunluğunun aksine, esma'nın ta'liminin zımnında yeni ve çok derin bir mana tespit etmeye çalışır ki, bu yeni mana sayesinde, fikri ve ruhi kabiliyetlerin bilenmesi ve inkişaf etmesi yönünde ileri seviyede bilgilenme imkanları önümüze açılmaktadır. Dolayısıyla Nursi'ye göre, esmanın ta'limi, 20 İmam Kurtubi'nin esma'nın, "değişik ifadeler... önemli-önemsiz eşyaya ait tüm isimler veyahut özü itibariyle isim olan bütün diller" 21 manasına geldiği şeklindeki yorumuyla sınırlı olmadığı gibi; İbn-i Kesir'in esma'dan kastın, "zatları, sıfatları ve fiilleri itibariyle eşyaya ait bütün isimler" 22 olduğu şeklindeki görüşüyle de mahdud değildir. Said Nursi bu konuda üç hususun vurgulanması gerektiği kanaatindedir. Esmâ'nın/isimlerin, insanın yeryüzündeki halifeliği ile irtibatlandırılması; yani, esma ve onların öğrenilmesi, insanın yeryüzündeki halifeliğinin gerçekleştirilmesi konusuna faydalı olan bir husus olmasıdır.

"Alleme. *Bu kelimenin ihtiyar edilmesi, ilmin ulüvv-ü kadrine ve kadrinin yüksek derecesine ve hilâfete mihver olduğuna işarettir."*23

Dolayısıyla Esmâ'nın ta'limi konusu, insanın hareket ve davranışlarına, hayatına, kültürüne, düşüncesine ve varlığına tesir edecek tarzda hilafet eksenli ameli bir konudur.

Esmâ'nın talimi konusu, tevhid ve kainat eksenli kıymetini, Allah Teala'nın Esmâü'l-Hüsna'sıyla/en güzel isimleriyle irtibatından almaktadır. İmam-ı Nursi bu manada şöyle der:

*"Herbir kemâlin, herbir ilmin, herbir terakkiyâtın, herbir fennin bir hakikat-i âliyesi var ki, o hakikat bir ism-i İlâhîye dayanıyor. Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyâtı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla, o fen, o kemâlât, o san'at kemâlini bulur, hakikat olur."*24

Böylece, isimlerin öğretilmesi meselesinin Esmâü'l-Hüsna ile irtibatlandırılması, ilahi hikmet hazinelerinin keşfedilmesi yönünde fikir ve idrakin önünde geniş ufuklar açmaktadır. Aynı şekilde söz konusu isimlerin, yaşanan kesitle ve insan davranışlarıyla irtibatlandırılması, kudret, itkân, rahmet, güvenlik, barış, izzet, ilim... vs. alanlarında, menediyet hareketine geniş açılımlar sağlar. İşte bu irtibatı

*"Kur'ân-ı Hakîm, beşeri, şimdiki terakkiyâtında pek çok geri kaldığı en yüksek noktalara, en ileri hududa, en nihayet mertebelere, arkasına dest-i teşviki vurup parmağıyla o mertebeleri göstererek 'Haydi, arş, ileri' diyor."*25

Said Nursî, isimlerin öğretilmesi meselesini Esmâü'l-Hüsna ile irtibatlandırmak suretiyle, boş bir alana dikkat çekmediği gibi, ideal bir noktada da gezinip durmuyor; tam aksine o, bize, isimlere ait yaşanan somut kesitler ve ilmî delaletlerini görüp yaşayacağımız pratik ve ideal uygulamalar takdim ediyor. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, o, bize, Hz. Peygamber (s.a.v.) örneğini, Esmâü'l-Hüsna ile irtibatlandırılan esma'nın talimi mefhumunun yaşanan hayata yansıyan boyutu için bir numune-i imtisal olarak takdim etmektedir. İmam-Nursî bu bağlamda şöyle der:

"Mucize-i kübrâ-yı Ahmediye (a.s.m.) olan Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân ise, tâlim-i esmânın hakikatine mufassalan mazhariyetini, hak ve hakikat olan ulûm ve fûnunun doğru hedeflerini ve dünyevî, uhrevî kemâlâtı ve saâdâtı vâzihan gösteriyor. Hâtem-i divan-ı nübüvvet; ve bütün enbiyanın mucizeleri onun dâvâ-yı risaletine birtek mucize hükmünde olan enbiyanın serveri; ve şu kâinatın mâbihi'l-iftiharı, ve Hazret-i Âdem'e (aleyhisselâm) icmâlen talim olunan bütün esmânın bütün merâtibiyle tafsilen mazharı Aleyhissalâtü vesselâm."26

Esmâ'nın tâlimi ile ilgili olarak bu latif mananın idrak edilmesi ve ilim nazariyesinin Esmâü'l-Hüsna ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onlara yönelik ideal uygulamalarıyla irtibatlandırılması, bilginin; fitratın temel ilkeleri, medeniyetin genel karakteristiği, sosyal yasalar, kainat kanunları ve varlık aleminin genel kuralları ile uyum ve ahenk yönünde gelişip ilerleme kaydetmesi yönünde geniş ve verimli ufuklar açmaktadır.

İslamda ilim nazariyesi, iç ve dış alem üzerinde etkin olma ve sosyal ve medeniyeti kendi kontrolüne alma gibi bir özelliğe sahiptir ki; kültürü, tarihi, medeniyeti değiştirmeye ve onları enfusî, afâki ve fitrî delillerle uyumlu bir tarzda kalıba dökmeye giriş mahiyetinde iç alem, akıl ve hayat üzerinde en büyük değişimleri gerçekleştiren bu özelliktir. Bir başka ifadeyle, İslamda, ilmin amelî sosyal bir işlevi olduğu gibi; hayat, realite ve varlıkla etkileşim halinde olan ve insanı, afakî ve enfusî alemleri tefekküre yönlendiren terbiyevî ve hilafet eksenli bir maksadı vardır. Dolayısıyla, ilmi, sosyal işlevi ve terbiyevî, ruhî(manevî) ve yeryüzünü imar(imarî) eksenli maksadının dışına itmek, onu, fitrat, ruh, nefis, realite ve hayat üzerinde etkin olmaktan uzak ve hayali bir tefekküre doğru yöneltir. Onun için, İmam Nursi'nin, ilmin sosyal boyutunun önemli olduğu hususunu çok vurguladığını, hayatın gerçeğini ve gereklerini çok ince bir şekilde idrak edip zamanın ihtiyacı olan bilgilenme türünü çok güzel tahlil ettiğini görüyoruz. [Bediüzzaman](#) bu bağlamda şöyle der:

"Elbette nev-i beşer âhir vakitte ulûm ve fûnuna dökülecektir, bütün kuvvetini ilimden alacaktır. Hüküm ve kuvvet ise ilmin eline geçecektir."27

İlmin, iktidarı ve gücü eline alması da onun kültürel ve sosyal alanlar üzerindeki nüfuz ve iktidarının ifadesinden başka bir şey değildir.

İlmin bu gücü ve sosyal etkinliği ışığında şunu söyleyebiliriz ki, ilmin sosyal tesiri, onun; sosyal medeniyetin yapısıyla, fitratın genel değerleriyle, hilafet yasalarıyla ve kainat kanunlarıyla uyum sağlama gücünden gelmektedir. İlim, söz konusu yasa, kanun ve eşyanın tabiatına yönelik seviye kaydettikçe, insanın medeniyet ve hilafet eksenli faaliyetlerine tesiri daha derin, daha büyükve daha faydalı hale gelir. Ve ilim, içeriği ve seyri itibariyle eşyanın tabiatıyla çelişki içerisinde oldukça, o oranda mütehevvir olur, sağlıklı kriterlerden yoksun kalır ve pasif bir tesire sahip oluşunun yanı sıra, kültürü ve nesli yok eden bir kâtile dönüşür. İmam Nursi bu bağlamda şöyle der:

*"Birişte muvaffakiyet isteyen adam, Allah'ın âdetlerine karşı safvet ve muvafakatini muhafaza etsin ve fitratın kanunlarına kesb-i muarefe etsin ve heyet-i içtimaiye rabitalarına münasebet peyda etsin. Aksi takdirde, fitrat, adem-i muvafakatla cevap verecektir. Ve keza, heyet-i içtimaiyede, umumî cereyana muhalefet etmemek lâzımdır. Muhalefet edildiği takdirde, dolabın üstünden düşer, altında kalır. Binaenaleyh, o cereyanlarda tevfik-i İlâhînin müsaadesine mazhariyeti dolayısıyla, o dolabın üstünde, Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâmın hak ile mütemessik olduğu sabit olur."*²⁸

İlim, bu anlamıyla içerik, işlev ve tesir noktasında daha güçlü ve daha etkin olmaktadır. Çünkü, sosyal hayata ve yaşanan gerçeğe yönelmiş bir ilim, büyür, gelişir ve kavramları, sistemleri ve yöntemleri itibariyle tekamüle erer. Sosyal hayata uzanması ve realiteye yönelmesi, ilim hareketine, insanın öğrendiği isimlerin içeriğinde olan gizli hazinelere açılma ve bu alanda ilerleme noktasında büyük ufuklar açar. İlmin bu şekilde anlaşılması, İslam düşüncesinin genel yapısıyla uyum arzettiğine göre, bu bağlamda, İslam şeriatının, vahyi, ilahi kelamı ve ledünnî-rabbanî ilmin en yüce ve en mükemmel seviyede yansıtan bir şeriat olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Gerçekten ilahi vahyin ürünü ve rabbani kelamın mu'ciz bir yansıması olan İslam şeriatı, hayat ve varlığın yasa, kanun ve tabiatıyla uyumlu ve ahenkli en yüce ilmi temsil eder. Bu anlamda Said-i Nursi şöyle der:

*"Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın getirdiği şeriatın hakaiki, fitratın kanunlarındaki muvazeneyi muhafaza etmiştir. İçtimaiyatın rabitalarına lâzım gelen münasebetleri ihlâl etmemiştir. Zaman uzadıkça, aralarında ittisal peydao lmuştur."*²⁹

3. Hilafet Misyonunu Yerine Getirme ve Medenileşme Sürecinde İlmin Yeri: İlmin Tecdid Fonksiyonu

Said Nursi'de ilim kavramının tahliline dair genel teorik çerçeveyi belirleyip onun

---

hilafet misyonu ve medenileşme ile ilişkisini ortaya koyduktan ve söz konusu ilişkinin tetkikine yönelik temel metodolojik belirleyicileri sunduktan sonra, sıra, medenileşme ve istihlaf sürecinde ilmin yeri konusuna gelmiş bulunuyor. Konu, ilmin tecdid fonksiyonu diye de isimlendirilmiştir. Bu meseleyi başka bir şekilde kalıba dökmek istersek, İmam Nursi'nin, "Allah Adem'e bütün isimleri öğretti" ayet-i kerimesindeki ilim kavramı ile, "**hani, Rabbin meleklere: Yürüyüşünde bir halife yaratacağım, demişti**" ayetindeki hilafet kavramlarının birbirleriyle irtibatlandırması konusundaki kudret ve kabiliyeti kendiliğinden ortaya çıkaracaktır. Doğrusu İmam Nursi ilim kavramına çok farklı bir mana yükleyip onu takva, iman, sünnetullah, sebepler, teshîr ve sülûk ile irtibatlandırırken, çok önemli adım atmış olmaktadır. İkinci olarak, Bediüzzaman, ilim kavramına yüklediği bu manayı, hilafet ve medeniyet eksenli yapılanmanın harcı ve temel faktörü mesabesinde ortaya koymaktadır. Ona göre insana yüklenen hilafet misyonu, ruhî, manevi, davranış ve medeniyet boyutlu bir kalkınma hareketidir ki, bu hareket, insanı yücelmek ve Allah Teala ile irtibat halinde olmak için, iman, tefekkür ve isimleri öğrenme ameliyesini uygulayan aktif bir sosyal güç kılmaktadır. Dolayısıyla medeniyet eksenli hilafet misyonu: "Allah'a karşı kulluk vazifesini yerine getirmek, Allah Teala'nın kevnî ve şer'î yasalarıyla uyum halinde olmak, taat ve şükür ekseninde yeryüzündeki nimetlerden istifade etmek.. suretiyle dünya hakimiyetini gerçekleştirmektir. Allah'a kavuşmak üzere hazırlık yapmak da, insanın, şehadet alemindeki varoluş vazifesidir." 30 İşte, insanın yeryüzündeki halifelik misyonu ile medeniyet eksenli projeye yönelik bu temel faktörler, İmam Nursi'nin önem verdiği noktalardır. Onun için Nursi, kendi tetkiklerinde, Allah'a kulluk, yeryüzü hakimiyeti, şer'î ve kevnî yasalarla uyum ve ahenk içerisinde olma, yeryüzünü imar ve medeniyet eksenli yücelme ve Allah Teala ile buluşmaya hazırlıklı olma gibi hususları gözardı etmemiştir.

Bir de, Said Nursi'nin, söz konusu hususları anlamaya ve değerlendirmeye çalışırken, ilmi, merkez noktaya oturttuğunu vurgulamakta yarar vardır. Böylece, Nursi'ye göre, ilim, medeniyet eksenli hilafet vasfının temel faktörüdür. Bediüzzaman şöyle der:

*"Cenab-ı Hakkın arzında beşerin halife olması, Allah'ın hükümlerini icra ve kanunlarını tatbik etmesi içindir. Bu ise, tam bir ilme mütevakıftır... 'Alleme' Bu kelimenin ihtiyar edilmesi, ilmin ulüvv-ü kadrine ve kadrinin yüksek dercesine ve hilâfete mihver olduğuna işarettir."*31

Bu manaya göre, ilim, tecdidin ve hilafet eksenli etkinliğin temel bir faktörü haline gelmektedir. İlim, burada hem hayat hem de yeryüzü halifeliği boyutu söz konusu olmaktadır. Yeryüzü halifeliği sürecindeki konumu, tecdid ve değişim eksenli bir konumdur, zira yeryüzünün halifesi olan insanın afâkî, enfüsî ve sosyal alanlardaki atılımlarına medeniyet eksenli yol gösterme (irşad) ameliyesi ancak ilimle gerçekleştirilir. Aynı şekilde insan; ihsan, tekrîm, adalet, istikamet, hürriyet, huzur, hoşgörü ve medenileşme vasıflarını en ideal seviyede ancak ilimle gerçekleştirebilir.

İlmin, bu tecdid boyutu ve medeniyet eksenli hilafet vasfıyla ilişkisi neticesinde, önümüze, hem pratik hem de realite noktasında, ilmin hilafet sürecindeki yerini belirleyen en büyük problem çıkmaktadır. Onun için, "ilim ve hilafet arasında bağlantı kurma misyonunu taşıyan insandan" söz etmeden, ilim ile hilafet arasındaki ilişkiyi kurmak ve onun tecdid etkinliğini gerçekleştirmek mümkün değildir. Medeniyet ve hilafet eksenli dönüşümün merkez noktası olması itibariyle, insan, gerçekte, Nursi'nin ortaya koymaya çalıştığı en büyük ve en merkezi sorundur. İlmin, ilahi misyon sahibi insanın olmadan, tecdid ve hilafet eksenli meyvelerini vermesi mümkün değildir. Buradan hareketle, Cezayir'li düşünür Mâlik bin Nebî'nin, şu ifadelerle insanın rolünü ısrarla vurguladığını görüyoruz:

*"Hatta, enfüsî alemdeki temel ihtiyaçlarımızın, afakî alemdekinden daha çok olduğunu düşünüyorum. Bizim ilk sıradaki ihtiyacımız, yeni insan... medenî insandır."*³²

İmam Nursî, bu noktada, insanın kevnî ve medeniyet eksenli değeri konusuna büyük önem vermekte ve insanın; kainat, medeniyet ve tarih eksenli değişimin tam merkez noktasında yer aldığını ısrarla vurgulamaktadır.

*"Zira tarih, devamlı, kendi hareketleriyle yüce değer ve temel ihtiyaçları arasında ahenk kuran ve temsilci ve şahid vasfıyla da iki boyutlu ilahi misyonunu yerine getiren mütekamil insanla başlar."*³³

Hayat ve hareketlilik onun derinliklerinde neşv-ü nemâ bulur, değişim ve dönüşümün bütün dinamikleri onun derununda gizlidir. İmam Nursî, değişim ve tecdid'in merkez gücü olması itibariyle "ene" düşüncesinden bahsederken, yukarıdaki manaları çok mükemmel bir şekilde dile getirir.

Nursî şöyle der:

*"Mahiyetini şu tarzda bilen ve iz'ân eden ve ona göre hareket eden, '**nefsini günahlardan arındıran, kurtuluşa ermiştir.**' (Şems Sûresi, 9) beşaretine dahil olur. Emaneti bihakkın eda eder ve o enenin dürbünüyle, kâinat ne olduğunu ve ne vazife gördüğünü görür. Ve âfâkî malûmat nefse geldiği vakit, enede bir musaddık görür; o ulûm, nur ve hikmet olarak kalır, zulmet ve abesiyete inkılâb etmez."*³⁴

[Bediüzzaman](#), ilim ve medenileşmenin birbirleriyle irtibatlandırılmasını, kainatın insanın hizmetine sunulması (teshîr) ile ilim ve hikmetin keşfedilmesi yolunda tecdid ameliyesinin gerçekleştirilmesi konusunda, ilahi mesaj sahibi insanın veya hilafet misyonu olan "ene"nin rolünü belirleme meselesini daha da derin boyutlarda ele almaya çalışır ve şöyle der:

"Ene, künûz-u mahfiye olan esmâ-i İlihiyenin anahtarı olduğu gibi, kâinatın tılsım-ı muğlâkının dahi anahtarı olarak bir muammâ-yı müşkilküşâdır, bir tılsım-ı hayretfezâdır. O ene, mahiyetinin bilinmesiyle, o garip muammâ, o acip tılsım olan ene açılır ve kâinat tılsımını ve âlem-i vücubun künûzunu dahi açar. Âlemin miftahı insanın elindedir ve nefsinde takılmıştır. Kâinat kapıları zâhiren açık görünürken, hakikaten kapalıdır. Cenâb-ı Hak, emanet cihetiyle, insana 'ene' namında öyle bir miftah vermiş ki, âlemin bütün kapılarını açar. Ve öyle tılsımlı bir enaniyet vermiş ki, Hallâk-ı Kâinatın künûz-u mahfiyesini onunla keşfeder. Fakat ene, kendisi de gayet muğlâk bir muammâ ve açılması müşkül bir tılsımdır. Eğer onun hakikî mahiyeti ve sırr-ı hilkati bilinse, kendisi açıldığı gibi kâinat dahi açılır."35

Böylece, tecdid, değişim ve dönüşümün künhü, değerleri ve donanımları, insanın derununda gizlidir. İdrak, terakki ve hayatı imar anahtarları, onun benliğinde saklıdır. Ancak söz konusu büyük insan, sözü edilen "ene"nin şartlarını taşıyamaz ve onu doğru istihdam edecek (teshîr) donanıma sahip olmazsa, hilafet, tecdid ve medeniyet boyutu olan bir "ene"ye malik olamaz. bu şartların başında da Allah'a iman ve Ona ihlas içerisinde kulluk etmektedir. İmam-ı Nursî şöyle der:

"İman hem nurdur, hem kuvvettir. Evet, hakikî imanı elde eden adam, kâinata meydan okuyabilir ve imanın kuvvetine göre, hâdisâtın tazyikatından kurtulabilir. İman, insanı insan eder. Belki insanı sultan eder. Öyleyse, insanın vazife-i asliyesi, iman ve duadır. İnsanın vazife- fitriyesi, taallümlle tekemmüldür, dua ile ubudiyettir. aczin ve fakrın cenahlarıyla makam-ı âlâ-yı ubudiyete uçmaktır. Demek, insan bu âleme ilim ve dua vasıtasıyla tekemmül etmek için gelmiştir. Mahiyet ve istidat itibarıyla herşey ilme bağlıdır. Ve bütün ulûm-u hakikiyenin esası ve madeni ve nuru ve ruhu marifetullahtır ve onun üssü'l-esası da iman-ı billahtır."36

Böylece insan, hak ilmi elde etmeye yönelik kabiliyetlerin mahzeni, aynı zamanda, o, hilafet ve tecdid'in merkez gücü ve hilafet ameliyesi içerisindeki rolünü ve konumunu, ancak ilim ile yerine getirebileceği hususu açıklık kazanmıştır. Aynı şekilde, ilmin temeli ve insanın sahip olduğu gücün, Allah'a iman ve gerçek anlamda kulluk olduğu çok net şekilde ortaya konmuş oldu. Bediüzzaman şöyle der:

"Medar-ı necat ve halâs, yalnız ihlâstır. İhlâsı kazanmak çok mühimdir. Bir zerre ihlâslı amel, batmanlarla hâlis olmayana müreccahtır. İhlâsı kazandıran, harekâtındaki sebebi sırf bir emr-i İlâhî ve neticesi, rıza-yı İlâhî olduğunu düşünmeli."37

Böylece iman, ihlas ve ibadet, insanın hayatının ve yeryüzündeki halifeliğinin temeli olmaktadır.

İman, ibadet ve ihlas yönelik verilen bu canlımana, insanın idrakini, iç dünyasını ve hareketlerini, Allah'ın muradı, kanunları ve yasalarıyla uyumlu bir varlık haline getirir ve dolayısıyla, tecdid faaliyetini gerçekleştirmiş ve insanı danûrânî ve mükemmel bir halife olmuştur. Bu anlamıyla ibadet, hem ruhî (manevi) hem de medeniyet boyutludur. "Ubudiyet, emr-i ilâhîye veriza-yı ilâhîye bakar. Ubudiyetindâsi emr-i ilâhîye neticesi rizaya-yı Haktır. Semerâtı ve fevâidi uhreviyedir. Fakat ille-i gaiye olmamak, hem kasten istenilmemek şartıyla, dünyaya ait faydaları ve kendi kendineterettüpeden ve istenilmeyerek verilen semereler, ubudiyet emnâfi olmaz." 38 Bu manaya göre, ibadet, ruhî, nefsî, sosyal ve medeniyet boyutlu bir mesele haline gelmekte ve insanı eksenli imanî, amelî ve kültürel yücelmeye olumlu bir katkıda bulunmaktadır.

Son Söz

21. Asırda İlim, İnsan ve Hilafet: Globalleşme ve Evrensel Tek Medeniyete Yöneliş Bağlamında İmam Nursî'nin Görüşleri

Bediüzzaman Said Nursî, fikirlerini, globalleşme döneminin ilk belirtilerinin ortaya çıkarmaya başladığı bir tarih diliminde kaleme almaya başlamıştır. Zira, artık insanlık ve medeniyet, "ortak hayat" diye isimlendirilebilecek yeni bir fikrî ve kültürel yaşama geçiş yapmaya başlamıştır. [Bediüzzaman](#)'ın görüşleri, tezleri ve değerlendirilmeleri de, söz konusu tarih dilimini, derin ve etkin bir şekilde yansıtmıştır. Zira vahiy gerçekleriyle, medeniyet yapısıyla ve beşeri toplum yasalarıyla ahenkli ve doğru bir kültürel alt yapı oluşturmak suretiyle, onun fikirleri; fikrî, nefsî, ruhî ve amelî kapasitesini aksettirmektedir. Ancak, bugün, global hayatı ve global medeniyeti bütün koşulları ve problemleriyle en derin şekilde yaşayan bizlerin sorması gereken sorular şunlardır:

Said Nursî düşüncesi, ne dereceye kadar yaşadığımız gerçeklere ve global medeniyetin gereklerine cevap verebilir? Başka bir ifadeyle, Nursî'nin, ilim, insan ve hilafet kavramlarını yönelik anlayışı/yaklaşımı, global çağ ve medeniyet ortamında problemlerimize karşı koyma konusunda bize yardımcı olabilir mi?

Doğrusu, bu sorular, öncelikle Risale-i Nur talebelerine, arkasından da, İslam dünyasında, diriliş ve tecdid sorunu ile yakından ilgilenen düşünürlere yöneltilmiş bir sorudur. Böylesi bir sorunun da, sabırlı ve objektif ilmi bir tetkike ve yapıcı bir değerlendirmeye ihtiyacı vardır; duygusallığa, tarafgirliğe ve ilmî olmayan değerlendirmelere muhtaç değildir.

Konuya bir katkıda bulunmak üzere bu tebliği sunan araştırmacı, Nursî'nin düşüncesine fiilen işlerlik kazandırmak ve geliştirebilmek için, araştırmanın geri kalan bölümünde, imkan nisbetinde söz konusu sorulara cevap teşkil edecek bir arka plan tesis etmeye çalışacaktır.

Şu gerçeği iyi anlamamız gerekmektedir ki, İslam ümmeti ve insanlık, bugün, eşya ve fikirlerin, evrensel bir medeniyet merkezine doğru çok hızlı aktığı global bir

---

çağda, medeniyet ekseninde bir diriliş ortamını yaşamaktadır.

İstikrar ve değişim sürecinin yaşandığı dönemlerde insanlık ve medeniyet tarihinin gidişatını dikkatli bir şekilde tahlil eden kimse, insanlık tarihinin gidişatı üzerinde derin etkileri ve açık izleri bulunan çok aktif bir dönemeç ve insan merkezli bir dönüşüm alanı olması hasebiyle, yirminci asrın tarihî ve medeniyet eksenli ağırlığını rahat bir şekilde gözlemleyebilir. Bu asır, idraki, düşünceyi ve insanlık medeniyetini globaliğe, evrenselliğe ve tek topluma doğru iten bir oluşum asrıdır. Yine bu asır, medeniyet ötesi asrı doğrudan hazırlayan ve insanın, medeniyetin ve kainatın varacağı kaçınılmaz bir halka olan global dönemi açan bir asır olması hasebiyle diğer asırlardan farklıdır.

Eğer insanlık daha önceki dönemlerde, medeniyet öncesi bir aşamadan geçmiş, sonra da uzun asırlar kültür ve medeniyete doğru yol almaya çalışmışsa, bugün insanlığın medeniyet ötesi aşamaya intikal üzere bir değişim yaşaması kaçınılmazdır. Global medeniyet dediğimiz çağ da budur. Tarihin tahlili ve toplumun hareket alanı, medeniyet öncesi dönemde, tabiat ve soyut ma'bud ekseninde seyrettiğine, sonra ki dönemlerde de, fert ve kabile meselesine doğru kaydığına, daha sonraki medeniyet çağında ise, medeniyeti ve medeniyet sistemleri ile ilgili Mukaddimesinde konuyu tartışan İbn-i Haldun'a göre, devlet meselesi üzerinde yoğunlaştığına, John Arnold Toynbee'ye ile Mâlik bin Nebî'ye göre de, medeniyet meselesi üzerinde odaklaştığına göre, yirminci asrın kendine has değişimleri, tarihin tahliline yönelik olarak evrensel/global medeniyet adında yeni bir kavramın tarih sahnesine çıkışını tescil etmeye başlamıştır. Tarihin tahlili ile toplumun seyri ve uygarlık süreci, bugün, gün be gün, insanlığın sorunlarını bir araya getiren ve bilgi ve düşüncenin boyutlarını; insanın, medeniyetin, kültürün ve bilginin evrensel varlığı sorununa doğru yönlendiren global medeniyet ve dünya toplumu eksenini yönünde yol almaktadır

Bir başka ifadeyle, yirminci asır ve onun uygulamaları, insanı, evrensel görüşlü, global tesirli ve medeniyetsel etkili kılmıştır. Onun için, evrensel insan, evrensel idrak sahibi insan, bugün, tarih tahlilinin temel unsuru haline gelmiştir. Medeniyet; farklı, çok çeşitli, rakip ve zıt ideoloji ve fikri akımlar sürecinden geçtikten sonra, bugün, "medeniyetin insan boyutu" meselesini yeniden gündemine almaya başlamıştır. Fikir düzleminde bu olgun bir ömürden sonra, tarihin tahlili için önemli bir unsur olacak olan global medeniyet çağının, bütün insanlık üzerinde etkisi olan medenileşme ameliyesinde ve global medeniyetin yapılanmasında, fert veya kabile veya devlet veya medeniyetin değil, insanın önemini ve rolünü vurgulayacağını söylemek mümkündür.

Mesela, müslüman insanın karşılaştığı problemleri bugün tahlil edebilmemiz için, sadece müslümanın kendisine veya mensup olduğu kabileye veya topluma veya devlete has iç etkenlerin yanında durmamamız gerekmektedir. Aynı şekilde, onun uluslararası veya ulusal veya bölgesel ilişkileriyle ilgili dış etkenlerin de yanında durmayıp, söz konusu iç ve dış etkenleri, devamlı, insan varlığının ayrılmaz bir unsuru haline gelen ve global medeniyet diye nitelenen yeni tahlil alanıyla ilgili olan

---

daha başka etkenlerle irtibatlandırmamız gerekir. Dolayısıyla, global medeniyet kavramı, temel bir kavram olarak, bugünkü insanı ve onun dışa yansıyan davranışlarını tahlil eden metodların listesine geçmesi gerekmektedir. Diriliş, ümmetin içinde bulunduğu kesitin bir parçası olduğuna göre, onu tetkik ve tahlil eden metodun halkaları ve parçaları, ancak tahlil unsurlarının düzenli bir şekilde yerini aldığı ve kişisel, özel, iç, dış, uluslararası ve global boyutların gözardı edilmediği evrensel, metodolojik ve genel bir bakış açısıyla tamamlanır ve tekamül eder.

"Çok açıktır ki, insanın iç dünyası, yirminci asırda, vatan, memleket... gibi kavramların etrafında şekillenmeyecektir. Yirminci asırda insanın iç dünyası, sorumluluğundan bîgâne kalamayacağı global hadiseler ışığında şekillenecektir. Herhangi bir insan topluluğunun akibeti/geleceği, kısmen üzerinde yaşadığı coğrafyanın dışında belirlenecek. Dolayısıyla kültür, ahlaki ve tarihi boyutlarıyla global bir plan dahilinde şekillenecektir."³⁹

İlim, artık global bir nitelik kazanmıştır, onun için insan da, bakış açısıyla, metoduyla, idrakiyle, hareket ve tesir alanıyla global olmalıdır. Kaynağı, metodu, projesi ve kullanılan araçları itibariyle, hilafetin de yeni global çağın şartları çerçevesinde sunulmalıdır. Bir başka ifadeyle, ümmetin, "hak dini evrensel planda üstün kılma" emanetini yüklenmiş olarak "evrensel medeniyet" rolünü hakkıyla yerine getirebilmesi için, ilim, insan ve hilafet mefhumlarına yönelik idrak seviyesi, global çağın ve metodolojik, bilimsel, kültürel ve tekno-elektronik araçlarıyla evrensel medeniyetin seviyesine yükselmelidir. Bu yükselme, bakış açısında, metotta ve medeniyet projesinde büyük bir değişim manasına gelir. Şu an mevcut sorunun kendine has bir özellik arzemesi, global çağda ilim, insan ve hilafetin yapısını ve işlevini anlamak için, kendine has metod ve bakış açısının varlığını gerektirir.

Bilginin karakteristik özelliği, ilmin tabiatı, insanın yapısı ve bakış açısı, hilafet eksenli metodoloji. İslam ümmetine mensup kimseler nezdinde, bugün, hâlâ maziye özlem duymaktadır. Yani, her gün, insanlık sorununun birleşmesi ve ortak kader, siyasi, kültürel, medeniyetsel, ekonomik, sosyal, demografik, ilmi, atomik ve savaştal seviyede ani ve sürpriz dolu sahneleri yaşanan ve etkisi evrensel olan global çağ öncesi medeniyet asrına olan özlemleri, hâlâ devam etmektedir. "Bu yaklaşımlar, medeniyet sorununu global bir düzleme çekmektedir."⁴⁰ Bundan dolayı tevhid merciyyeti ışığında ilim, insan ve hilafet misyonunun gerçekleştirilmesi yönünde medeniyet eksenli değişim imkanları, beşeriyetin yüz yüze olduğu kendine has meydan okuma seviyesinde global bir medeniyet metodu ve bakış açısına muhtaçtır.

[Bediüzzaman'](#)ın düşüncesini tahlilde derinleşen kimse, söz konusu düşüncenin, fiilen, global çağda medeniyet eksenli evrensel dönüşümün en büyük dinamiklerini ve temel faktörlerini tespit edebildiği kanaatine varacaktır. Onlar da; ilim, insan ve hilafet misyonudur. Ancak budüşünce, görüşü projeye, projeyi de pratiğe

---

dönüştürecek olan tahlil araçları; bilimsel, metodolojik ve sosyal metodlar işlerlik kazanmadıkça, sadece soyut bir düşünce olarak kalacaktır. Onun için, bakış açısında, idrak ve düşüncede gerçekleştirilecek bir inkişaf, dünyaya barış, onur, rahmet, adalet, eşitlik, hoşgörü ve hürriyet gibi değerleri yayacak olan İslam medeniyetinin evrenselliğinin gerçekleştirilmesi yönünde, ilmi, insanı ve halifelik vasfını pratik değişim ve dönüşüm dinamikleri haline getirecek evrensel tahlil metodlarının keşfedilmesiyle sağlanmalıdır. Söz konusu değerlerde, kuru sloganlardan ve pratikten uzak hayal mahsülü kuruntulardan ziyade, hayatın bir parçası, müessesesi, kültürü, şuuru ve vicdanı olarak takdim edilmelidir. Öyleyse, Bediüzzaman düşüncesini ve onun, hayata, sorunlara ve zorluklara karşı meydan okuyuşunu tetkik noktasında bizi daha da derinleşmeye sevk edecek olan kendine has meydan okuma budur. Ancak bu yolla, onun fikrî derinliğini, kapasitesini ve ilmi-metodolojik gücünü net bir şekilde ortaya koyabiliriz.

Dipnotlar:

- 1 Dr. 'Abd al-'Aziz Barghuth, *Cezayir Batnadoğumlu olup, halen Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi Usulü'd-Din ve Mukayeseli Dinler Kürsüsü'nde hocalık yapmaktadır. Çok sayıda yayımlanmış araştırması olan müellifin meşhur kitaplarından bazıları şunlardır: el-Menhâcu'n Nebevî ve't-Tağyîru'l-Hadârî (Medeniyet eksenli değişimde Peygamberî Metod), Silsiletu Kitabi'l-Ümme, rakam 43, Katar.*
- 2 *Bu araştırmada diriliş kavramı iki sebepten dolayı kullanılmaktadır: Birincisi, İslam ümmetinin fiilen bir diriliş anı yaşıyor olması .. İkincisi de, medenileşme, tecdid, ilerlemek, değişim gibi kavramların ifade ettiği manaların diriliş meselesini tartışmaya yardımcı olan kavramlar şeklinde değerlendirilmesi... Böylece diriliş kavramı derin boyutuyla, tecdid, değişim ve medenileşme ve ilerleme girişimlerini ifade etmektedir.*
- 3 *Mâlik b. Nebî, Vichetu'l-âlemi'l-İslamî, s. 125, Terc. Abdüssabûr şahin, Darul-Fikr, Dimeşk (şam), 1986, s. 125.*
- 4 *Daha başka temel faktörler de var ki, onları başka tebliğlerde ve konularda işlemek mümkündür.*
- 5 *Risale-i Nur Külliyyatı, 895.*
- 6 *A.g.e. s. 101-106.*
- 7 *A.g.e. s. 448.*
- 8 *Alpaslan Açıkgenç, İlimlerin tasnifi açısından Risale-i Nur'un değerlendirilmesi, Uluslararası Bediüzzaman Said Nursî Sempozyumu: 20. yüzyılda İslam Düşüncesinin Tecdidi, 1. Baskı, s. 452, İstanbul.*

---

9 *Risale-i Nur Külliyyatı*, s. 574.

10 A.g.e. s. 674.

11 A.g.e. s. 91.

12 *Hammûd Alîmât, Said Nursî'de Bilim ve İstidlâl Metodu, Bediüzzaman Said Nursî: Fikirleri ve Çağrısı, Amman'da İslam Kültür Merkezi Salonunda Düzenlenen Oturumun Etkinlikleri, 1997, Editör, İbrahim Ali el-Avdî, Birinci baskı, s. 64.)*

13 *Risale-i Nur Külliyyatı*, s. 612.

14 Bu anlamda Said Nursî şöyle der: "**Hulâsatu'l-Hulâsa'yı okurken, önümde kâinat-ı azîme bir halka-i zikir mesabesinde oluyordu.**" *Bediüzzaman Said Nursî, El-Melâhik, s. 122.*

15 *Risale-i Nur Külliyyatı*, s. 106.

16 A.g.e. s. 106.

17 *Mahmud Ferec Demirdâş, Ve Allame Ademe'l-Esmâe Küllehâ, Menşûrât el-Ma'hed el-Alemî li'l-Fikri'l-İslâmî, Birinci Baskı, 1996, Kahire, s.58.*

18 *Risale-i Nur Külliyyatı*, s. 1271.

19 A.g.e. s. 586.

20 A.g.e. s. 1271.

21 *Bk., Kurtubî, el-CâmiuliAhkâmi'l-Kur'ân, Kitâbu's-şuab, Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, Kahire, 1981.*

22 *İmâdu'd-Din Ebu'l-Fidâ İsmailbinKesîr, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm, Mektebetu Dâr et-Turâs, Kahire, 1982.*

23 *Risale-i Nur Külliyyatı*, s. 1271.

24 A.g.e. s. 106.

25 A.g.e. s. 107.

26 A.g.e. s. 107.

27 A.g.e. s. 107.

28 A.g.e. s. 1227.

---

29 A.g.e. s. 1227.

30 et-Tayyip Bergus, Menhecu'n-Nebi (s.a.v) fiHimâyeti'd-Da'vetive'l-Muhafazatialâ Muncezâtihâ Hilâle'l-Fetreti'l-Mekkiyye, Birincibaskı, Menşûrâtı'l-Ma'hedi'l-

lemiyyi li'l-Fikri'l-İslâmî,1996, s.240-241

31 Risale-i NurKülliyatı,s. 1270, 1271.

32 MâlikbinNebî, Teemmulât,Terc:Abdüssabûr şâhîn,s. 190.

33 Mâlikbin.Nebî, Vichetu'l-Alemi'l-İslâmî,s. 32.

34 Risale-i NurKülliyatı,s. 242.

35 A.g.e. s. 241.

36 A.g.e. s. 133, 134,

37 A.g.e. s. 653.

38 A.g.e. s. 652.

39 MâlikbinNebî, Müşkilatü's-Sikâfe,Terc:Abdüssabûr şâhîn,s. 121

40 MâlikbinNebî, Fikretu'l-İfrikiyyeti'l-Asyaviyyefi Dav'i Mu'temeri Bandung, Terc:Abdüssabûr şâhîn, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1981,s.212.